

rada ikamet edenlerin Şeyh Feyzullah el-Hindî'yi kendi velîleri olarak benimsedikleri ve kabrine sahip çıktıkları gözlenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 5; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, I, 219; Âsîtâne Tekkeleri, s. 3; Hammer, *HEO*, XVIII, 50; Küçük Abdal, *Vilâyetnâme-i Şah*, Ankara Cebeci İl Halk Ktp., nr. 495, vr. 96; *Bâb-ı Âlî Nezâreti Umûr-ı Dâhiliyye/Sicil Nüfus İdare-i Umûmiyyesi/Dersââdet ve Bilâd-ı Selâse Nüfus-ı Millîsine Mahsus İstatistik Cedvelidir*, İstanbul 1301, s. 50; *Mecmûa-i Cevâmî*, I, 110-111; 1328 Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyyât Mecmuası, İstanbul 1329, s. 19; W. Ivanov, *Concise Descriptive Catalogue of the Persian Manuscripts in the Collection of the Asiatic Society of Bengale*, Calcutta 1924, s. 765-766; J. P. Brown, *The Dervishes or Oriental Spiritualism*, London 1929, s. 371; Storey, *Persian Literature*, I, 1966; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 71; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 418; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 59, 419; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 77; *Fâtih Camileri ve Diğer Târihî Eserler* (haz. Fâtih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 127, 280; Mustafa Özdamar, *Dersââdet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 82; Hikmet Bayur, "Maysor Sultanı Tıpu ile Osmanlı Pâdişahlarından I. Abdülhamid ve III. Selim Arasındaki Mektuplaşma", *TTK Belleten*, XII/47 (1948), s. 617-654; Kasım Kufalı, "Molla İlahî ve Kendisinden Sonraki Nakşibendiye Muhiti", *TDED*, III/1-2 (1949), s. 130-131; Zafer Hasan Aybek, "Hindîler Tekkesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, XII/7 (1977), s. 96; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 585; Hatice Ayınur, "Saliha Sultan'ın Düşün Töreni ve Şenlikleri", *TT*, XI/61 (1989), s. 36; T. Zarcone, "Histoire et croyances des derviches turkestanais et indiens à Istanbul", *Anatolia Moderna: Yeni Anadolu*, II, Paris 1991, s. 172-181; a.mlf., "Hindîler Tekkesi", *DBİst.A*, IV, 74-75; Ekrem Işın - Ömer Tuğrul İnancın, "Nakşibendîlik", a.e., VI, 32, 39.

M. BAHA TANMAN

HİNDİSTAN

Güney Asya'da ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. ORTAÇAĞ MÜSLÜMAN COĞRAFYACILARINA GÖRE HİNDİSTAN
- III. TARİH
- IV. OSMANLI-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ
- V. DİN
- VI. HİNDİSTAN'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI
- VII. HİNT-İSLÂM SANATI

Uman deniziyle Bengal körfezi arasında, kuzeyde Himalaya sıradağlarından güneyde Hint Okyanusu'na doğru giderek daralan bir üçgen biçiminde uzanır. Bü-

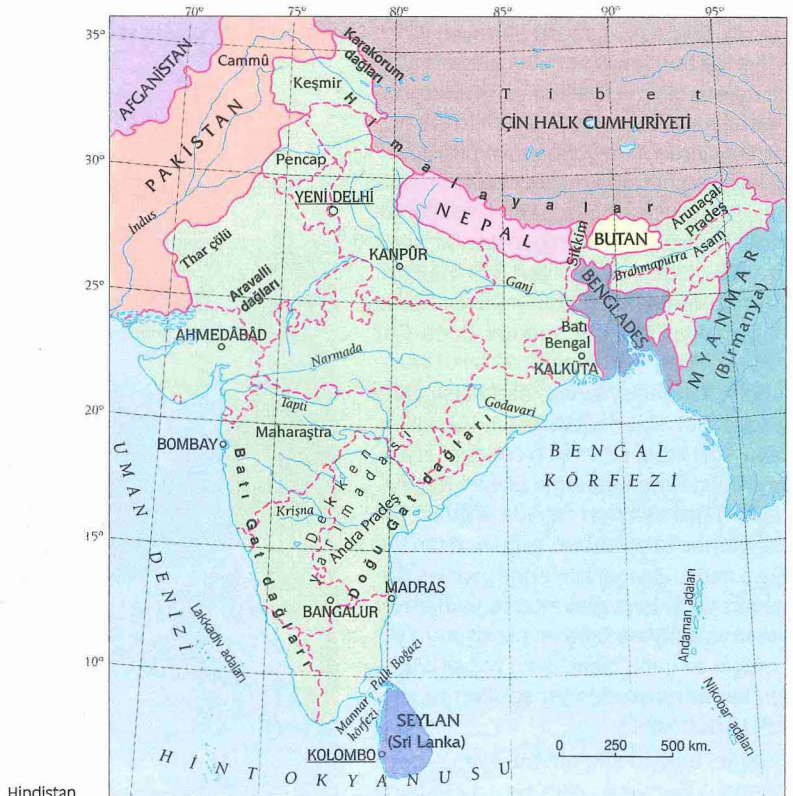
yük kısmının devâsâ boyutlarda (kuzey-güney 3214 km., doğu-batı 2977 km.) bir yarımada olmasından dolayı "subcontinent" (bir kıtanın coğrafi bağımsızlığı bulunan büyük parçası [yarı kıta]; coğrafya literatüründe subcontinent denilince akla Hindistan gelir) terimiyle nitelenen geniş topraklar üzerinde kurulmuş yirmi iki eyaletle (federe devlet) birlik toprağı (union territory) statüsünde dokuz bölgenin birleşmesinden meydana gelen federal yapı bir cumhuriyettir. Hintçe adı Bhârat Varşa, Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan resmî adı Republic of India olup kısaca Union of India (Indian Union) adıyla da anılır; başşehri 1934'ten beri Yeni Delhi'dir.

Birliği oluşturan her eyaletin ayrı bir hükûmeti ve parlamentosu vardır; hükûmetin başında parlamentonun tayin ettiği bir vali bulunur. Eyaletler adalet, eğitim, sağlık ve iç güvenlikle ilgili konularda ve ayrıca 1947 anayasasında belirtilmiş diğer bazı alanlarda özerktir ve yasama yetkisine sahiptir. Fakat savunma, dış siyaset ve ekonomik planlama gibi konular merkezî hükûmetle birlikte belirlenir. Eyaletlerin bazıları orta büyüklükte bir ülke kadar geniş ve kalabalıktır. Andra Pradeş (276.814 km² / 53.5 milyon), Batı Bengal

(88.000 km² / 54.5 milyon) ve Maharaştra (307.000 km² / 62.7 milyon) bunların başlıcalarıdır; bazı eyaletler ise küçüktür (Pencap 50.362 km² / 16.7 milyon, Tripura 10.400 km² / 2 milyon, Goa 3700 km² / 1 milyon).

Kara sınırlarının uzunluğu 15.000 kilometreyi geçen Hindistan kuzeybatıda Pakistan, kuzeyde Çin, Tibet, Nepal, Butan ve doğuda Bengladeş ile komşudur; güneyde Palk Boğazı ve Mannar körfeziyle Sri Lanka'dan ayrılır. Adı geçen boğaz ve körfez arasında âdetâ sıçrama taşları gibi dizilmiş "Âdem Köprüsü" adaları ile güneybatı kıyıları açıklarındaki Lakkadiv (Lakshadweep) adaları ve doğu kıyılarından 1200-1500 km. uzaklıkta bulunan Bengal körfezindeki Andaman ve Nikobar adaları da ülke sınırları içindedir.

Çok hareketli, çok önemli deniz, kara, hava yolları üzerinde yer alan Hindistan aynı zamanda bütün dünyanın toprakları en geniş (dünyada yedinci) ve en kalabalık (Çin'den sonra ikinci) ülkelerinden biridir. Yüzölçümü, Cammû-Keşmir'in Hindistan'a bağlı olan kesimi ve 1974'ten beri üye eyalet statüsündeki Sikkim'le (7096 km²) birlikte 3.287.363 km², nüfusu 843.9 milyondur (1991 sayımı). Toplam yüzölçümü 222.236 km² olan Cam-

Hindistan

mû-Keşmir Hindistan (101.283 km²), Pakistan (78.218 km²) ve Çin (42.735 km²) arasında fiilen bölüşülmüş durumdadır.

Hindistan yarı kıtası toprakları, baharat ve ipek yolları üzerinde kıymetli taş, kereste ve madenlere sahip olması sebebiyle Avrupalı tüccar ve kâşif denizcilerin ulaşmak için yollar aradıkları esrarlı, zengin ve şaşıla masallar ülkesi Hint diyarının özünü meydana getirir. Çok uzun ve karmaşık tarihi boyunca siyasî bakımdan Bâbürlüler ve İngiliz hâkimiyeti dönemleri hariç genellikle parçalanmış bir manzara gösteren bu geniş topraklar bugün Hindistan, Pakistan, Bengladeş, Myanmar ve Sri Lanka arasında paylaşılmış durumdadır. Bu bölüşmede tabii kaynaklar bakımından en zengin ve sanayi bakımından en gelişmiş bölgelerle nüfusun büyük kısmı (yaklaşık % 66) Hindistan Cumhuriyeti'nin payına düşmüştür.

1. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

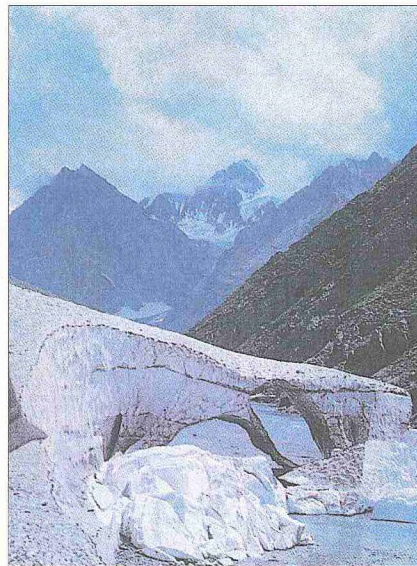
Hindistan jeolojik bakımdan en yaşlı yer kabuğu parçalarından en genç kıvrımlı yapılara, jeomorfoloji bakımından da farklı yapısal karakterleri sergileyen hemen bütün yer şekillerine sahiptir. Bununla beraber ülke yapı ve yüzey şekilleri bakımından üç büyük ana birime ayrılabilir. Bunların ilki, ülkenin güney kesiminde yeryüzünün en yaşlı parçalarından olan Gondvana kıtasının bir kısmı iken 130 milyon yıl kadar önce kırılarak ondan ayrılıp kuzeydoğuya doğru ilerleyen ve en sonunda bugünkü mevkiine ulaşan kabaca üçgen biçimli Dekken yarımadasıdır. Kristalin şistlerle diğer metamorfik kayalardan oluşan, kuzeybatı kesiminde bu eski kayaları örtmüş mezozoyik yaşlı kalın (yer yer 3000 m. kalınlıkta) bir bazalt örtüsüyle kaplı olan Dekken genelde bir plato özelliği gösterir. Çoğu yeri 500-1000 m. yükseltisindeki bu platonun kenarları da basamaklar halinde doğuda Doğu Gat dağları ile yer yer bataklık deltalarla kaplı Koromandel kıyılarına, batıda ise daha yüksek Batı Gat dağları ile (en yüksek doruğu Anai Mudi [2695 m.]) Malabar kıyılarına inilir. Uman denizine ulaşan Narmada ve Tapti nehirleri dışında arazinin genel meylini takip ederek çoğu batıdan doğuya doğru Bengal körfezine yönelen Godavari ve Krişna gibi akarsu vadileriyle yarılmış bulunan Dekken platosunun yüzeydeki en geniş alanı, devri yağışlı bölgeleri karakterize eden yer şekilleri ve toprak türleri kaplar.

İkinci birimi, ülkenin kuzeyinde boyu 2500 kilometreyi aşkın bir yay halinde

uzanan Himalayalar oluşturur. Üzerinde 8000 metreden yüksek on dört kadar doruğun bulunduğu bu sıradağların Hindistan sınırları içindeki en yüksek yeri Nepal-Sikkim sınırına rastlayan Kangchenjunga doruğudur (8585 m.). Paralel sıralardan meydana gelen ve batıda Karakurum dağlarının bir kesimini de içine alarak 250-300 km. genişliğe ulaşan bu dağlık alan, ikinci zamanın Trias devrinden bu yana geçen yaklaşık 200 milyon yıllık süre içinde, kuzeye doğru ilerleyen Dekken ile Asya arasındaki bir çizgi boyunca giderek daralan karmaşık kütlelerin sıkışıp kıvrılmasıyla ortaya çıkmıştır. Himalayalar buzulları, karları ve bol yağışları ile, ülkenin can damarı durumundaki büyük akarsuların kaynak ve beslenme alanı olarak Hindistan'ın hayatında çok büyük rol oynar.

Üçüncü birimi, Himalayalar ile Dekken platosu arasında yer alan ve birbirinden Pencap eşiği adı verilen daha yüksek bir kesimle ayrılan İndus ve Ganj ovaları meydana getirir. Yükseltisi hiçbir yerde 300 metreyi aşmayan bu alüvyal düzlüklerin Dekken platosundan Aravalli dağları ile ayrılan güneybatı kesimi Thar çölü ile kaplıdır. Buna karşılık aynı düzlüklerin kuzeybatıdan güneydoğuya doğru Ganj nehri ve kolları boyunca çok hafif bir meyille alçalan ve genişliği 300 kilometreyi aşan doğu kesimi Hindistan'ın en verimli ve en kalabalık, en büyük şehirlerinin yer aldığı

Himalaya dağlarından bir görünüş

bölgesini oluşturur. Ovanın Bengal körfezi kıyıları, burada birleşen Brahmaputra ve Ganj nehirlerinin birçok ağız kollarına ayrılarak denize ulaştıkları, bataklıklarla kaplı büyük bir deltadır; bu delta'nın hemen hemen yarısı da Bengladeş'e aittir. İndus gibi Ganj da Himalayalar'dan doğarak eriyen kar ve buzul suları ve muson yağmurları ile beslenir. Ganj nehrinin ortalama saniyede 15.000 m³ olan debisi kabarma zamanında 75.000 m³'e çıkar, kurak mevsimde ise 8000 m³'e iner. Buna karşılık buzul ve kar suları ile daha çok beslenen Brahmaputra çekik zamanında dahi Ganj'dan yaklaşık iki kat fazla su geçirir. Ganj ve Brahmaputra bazı yıllarda çok büyük taşkınlara yol açar ve özellikle bütün delta su ile kaplanır.

Hindistan'da iklim elemanlarını, bunların rejimini ve dolayısıyla iklim tiplerini belirlemede başlıca rolü bir yandan ülkenin coğrafi konumu ve büyük boyutları, bir yandan da yükselti, bakı ve denizden uzaklık gibi etkenlerle muson rüzgârları oynar. Ülkenin yaklaşık olarak 25° paralelinin güneyinde kalan kısmı sıcak iklimler kuşağına girer. Bu kesimde yer alan bölgelerde en soğuk ayın ortalaması bile 18 derecenin üzerindedir. Yağış miktarı, yağış rejimi ve ayrıca sıcaklığın yıl içindeki seyrini belirleyen en önemli faktör muson rüzgârlarıdır. Esasen ülke, bütünüyle mevsimlik yön değiştiren ve adını bu özelliğinden alan (Fr. mousson, İng. monsoon < Ar. mevsim) bu rüzgâr sisteminin etkisindedir. Bundan dolayı genel olarak en yağışlı mevsim rüzgârların Hint Okyanusu'ndan karaya doğru estiği yaz, en kurak mevsim de rüzgârların karadan denize doğru estiği kıştır. Buna bağlı olarak Thar çölünde 100 milimetrenin altında olan yıllık yağış tutarı Himalayalar'ın yamaçlarında 11.000 milimetreyi geçer. Yağışlı mevsiminin süresi de konuma ve diğer şartlara bağlı olarak on bir ayla (güneybatıda Kerala) bir iki ay arasında değişir. En yüksek ortalama aylık sıcaklık genellikle yaz musonlarının henüz başlamadığı döneme (mayıs) rastlar. İklim unsurlarındaki farklılaşmalara bağlı olarak ülkede bazı bölgesel iklim tipleri ayırt edilebilir. Bunların başlıcaları, ülkenin güney ve güneybatı kıyı bölgelerinde hüküm süren her mevsimi yağışlı tropikal iklim, Dekken'in büyük kısmında görülen yaz yağışlı sıcak muson iklimi, Ganj ovasının orta kesimlerindeki yazı yağışlı ılıman muson iklimi, Aravalli dağları ve İndus nehri arasındaki yarı kurak step iklimi ve Thar bölgesindeki çöl iklimidir. Dağlık

alanlarda yükseltiyi bağılı olarak iklim tipleri daha da çeşitlenir. Meselâ Keşmir'de ve Himalaya vadilerinde kış soğuk ve karlı, yazları ise oldukça sıcak ılıman bir iklimle karşılaşılır.

Bitki örtüsü çok zengin olan ülkenin sınırları içinde tesbit edilebilmiş tür sayısı 20.000 dolayındadır. Başlıca bitki formasyonlarının fizyonomik ve fizyolojik özellikleri esas itibarıyla bölgesel iklim farklarını yansıtır. Hemen hemen bütün yıl boyunca yağış alan güney ve güneybatı kıyı kesimlerinde daima yeşil olan yağmur ormanları gelişmiştir. Bu kesimin dağlık alanlarında tik ve sandal gibi kerestesi çok kıymetli ağaçlar içeren ormanlar yer alır. Dekken'in orta yağışlı (500-800 mm.) iç kesimlerinde en yaygın bitki örtüsü kuru ormanlar, savan tipi yüksek ot toplulukları ve bambulardır. Biraz daha yağışlı bölgelerde tropikal ve subtropikal muson ormanları ile karşılaşılır. Doğu kıyılarının bataklık kesimleriyle Ganj deltasında mangrove formasyonları geniş yer kaplar. Himalaya yamaçlarında ise eteklerde başlayan sık ormanlarda yükseklerle doğru çıkıldıkça orman altı güllerinin (rhododendronlar) yaygın olarak görüldüğü yayvan yapraklı orman (huş, akçağaç, kızılğaç vb.), daha yükseklerde de iğne yapraklı orman katları yer alır. Buna karşılık Pencap kuru ormanlarla, Thar çölüne komşu alanlar ise stepelerle kaplıdır.

Hindistan'ı aşırı kalabalık ve aynı zamanda hızla artan bir nüfus karakterize eder. 1901'de 238 milyon olan ülke nüfusu, 1960'ta 360 milyonu, 1981'de 685 milyonu aşmış, 1991 nüfus sayımında ise 844 milyonu bulmuştur. Doğum kontrolü uygulanmasına rağmen 1950'li yıllarda binde 30 dolayında olan nüfus artış oranı 1980'den sonra ancak binde 21 dolayına indirilebilmiştir. Hızlı nüfus artışının başlıca sebebi, ölüm oranının giderek azalmasına karşılık doğum oranının hâlâ yüksek seviyede kalmasıdır. Bu artış hızı ile ülke nüfusunun 2000 yılında 1 milyarı bulacağı, XXI. yüzyıl ortalarında ise 1.6 milyarı aşacağı tahmin edilmektedir. Hint nüfusunun hemen tamamına yakını ülke sınırları içinde yaşamaktadır. Yabancı ülkelerdeki Hintlilerin toplam sayısı ancak 13 milyon dolayındadır ve bunların büyük kısmı Nepal (3.8 milyon), Malezya (1.1 milyon), Sri Lanka (1 milyon) ve Moritüs adasına (700.000) yerleşmiş durumdadır. Hindistan'da ortalama nüfus yoğunluğu kilometrekareye 256 kişi kadardır (1991). Bu oran bölgelere göre büyük ölçüde değişir ve belirleyici rolü yağış mik-

tarı ve sulamaya bağılı olarak genelde tarım imkânları oynar. Bundan dolayı yağışlı Doğu Bengal'de 766 ve Kerala'da 747 kişi olan nüfus yoğunluğu, fazla yağış almayan fakat gelişmiş sulama tesislerine sahip bulunan Pencap'ta 331, Dekken'in iç kısmındaki daha az yağışlı Andra Pradeş'te 195, Racastan'da 100, kuzeydoğudaki tarım arazisinin sınırlı olduğu dağlık Arundal Pradeş'te ise 7 kişiye düşer. Nüfusu yarım milyonu aşan şehir sayısının elliden fazla olmasına rağmen halkın % 70'ten çoğu (1991'de %72) kırsal yerleşmelerde, ancak % 28 kadarı büyük kısmı gecekondu mahallelerinden oluşan şehirlerde yaşar. Nüfusu milyonu aşan başlıca şehirler şunlardır (1991 sayımı): Bombay 12.5 milyon, Delhi (başşehir Yeni Delhi ile birlikte) 9.5 milyon, Kalküta 3.2 milyon, Ahmedâbâd 3 milyon, Bengalur 2.5 milyon, Kanpür 2 milyon.

Uzun tarihi boyunca değişik ırklardan çeşitli insanların istilâsına uğramış ve istilâcılar için âdeta bir çıkmaz sokak teşkil etmiş olan Hindistan'ın etnik yapısı çok karışıktır. Ülkenin en eski halklarından biri koyu renkli Dravidler ve Avustraloidler'dir (Veddalar). Daha sonra bu topraklara milâttan önce II. binyılın ortalarında Hint-Ârî kökenli beyazlar, milâttan önce VI. yüzyılda Persler, milâttan önce IV. yüzyılda Yunanlılar'la Makedonlar, ardından Akhunlar, Moğollar, Türkler ve Afganlar gelmiştir. Değişik ırk, dil ve dinden insanların gelişi ve tamamının veya bir kısmının mevcut halkla karışarak buraya yerleşmesi Hindistan'da dil ve kültür bakımından büyük bir çeşitliliğe yol açmıştır. Ülkede konuşulan dillerin sayısı 1600 kadardır; fakat bunlar Dravid, Hint-Ârî, Austro-Asyatik ve Tibeto-Birman olmak üzere dört büyük dil ailesi halinde gruplandırılır. Hindistan Birliği'nin resmî dili anayasaya göre Hintçe'dir (Hindî, Hindustânî); ancak özellikle güney eyaletlerden gelen şiddetli muhalefet üzerine 1967'de çıkarılan bir kanunla bu dilin kullanılması mecburî olmaktan çıkarılmıştır. Ülkede yüksek öğretim İngilizce yapılır. Federe devletlerde kullanılan resmî dillerin sayısı on beş kadardır; müslüman nüfusun çoğunluğu ise Urdu dilini kullanır.

En büyük din grubunu Hindûlar ile (nüfusun % 83'ü) müslümanlar (% 13), geri kalanı da Sihler (yaklaşık % 2, özellikle Pencap'ta), hristiyanlar (% 1.8, hemen hemen yarısı güneyde Kerala ve Tamil Nadu eyaletlerinde), Budistler (tamamına yakını Maharaştra'da) ve Jainistler (yarısından çoğu Maharaştra ve Racastan

eyaletinde) meydana getirir. Sayıları 1971 yılında 61 milyon kadarken 1991'de 111 milyonluk büyük bir topluluk haline gelen müslümanların yaşadığı başlıca federe devletler Utar Pradeş (müslüman nüfusun % 22'den çoğu), Batı Bengal (müslüman nüfusun % 15 kadarı), Bihâr (% 12,3), Maharaştra (% 6,9), Kerala (% 6,8), Asam (% 5,8), Andra Pradeş (% 5,7), Karnata (% 5), Cammû-Keşmir (yaklaşık % 5), Gucerât (% 3,6), Tamil Nadu (% 3,4), Medya Pradeş (% 3), Racastan'dır (% 2,9); ancak müslüman Hintliler'e ülkenin başka taraflarında da rastlanır. Bazı şehirlerde nüfusun büyük kısmı müslümanlardan oluştuğu gibi (Srinagar'da % 89, Ram-pûr'da % 72) bunlar ülkenin en büyük şehirlerinden bazılarında da önemli bir azınlık teşkil ederler (Haydarâbâd'da % 38, Kanpûr'da % 21, Kalküta'da % 15, Bombay'da % 15, Ahmedâbâd'da % 14,5, Bengalur'da % 14).

Ekonomi. Hindistan, bölgeler arasında ekonomik gelişme düzeyi bakımından büyük farkların görüldüğü, bir yanda küçük bir azınlığın olağan üstü bir refah içinde, buna karşılık büyük çoğunluğun sefalet içinde bir hayat yaşadığı, öte yanda bazı endüstri dallarının çok gelişmiş olduğu, hatta nükleer enerji ve uzay araştırmaları gibi çok ileri teknoloji gerektiren bazı alanlarda başarılı çalışmalar yapıldığı, buna rağmen geniş toprakların taşkın ve kuraklık pençesinden henüz kurtarılamadığı, kendini yeterince besleyemeyen, fakat bazı tarım ürünleri üretiminin çok büyük miktarlara ulaştığı ve görkemli sanayi yapıları ile bezenmiş kentlerin halkın büyük çoğunluğunu barındıran gecekondularla çevrili olduğu bir çelişkiler ülkesi olarak tanımlanabilir. Halbuki millî gelirin kişi başına 350 doları aşmaması sebebiyle az gelişmiş ülkeler grubunda yer alan Hindistan'ın tarım yapılan ve yapılabilecek nitelikte olan geniş toprakları, kerestesi değerli ağaçlar bakımından zengin geniş ormanları, bazı dalları çok ileri gitmiş endüstrisi ve önemli sayılabilecek bazı yer altı kaynakları ile gelişmiş ve müreffeh ülkeler arasında yer alması beklenir. Şüphesiz imkânlarla gerçekler arasındaki bu büyük çelişkinin birçok sebebi vardır; bunların başında da otuz yıl gibi kısa bir sürede ikiye katlanan aşırı kalabalık bir nüfus gelir. Saatte 3000 kişinin nüfusa katıldığı bu ülkede her yıl 5 milyon insan iş talebinde bulunur, fakat bunların ancak % 10 kadarı amacına ulaşabilir. Resmî kayıtlara göre işsizlerin sayısı (35 milyon) birçok ülkenin nüfusundan daha fazladır.

Hindistan ağırlıklı olarak bir tarım ülkesidir. 250 milyon kişiyi aşan faal nüfusun yaklaşık % 60'ı tarım kesiminde çalışır ve millî gelirdeki en büyük pay da % 30 ile bu kesimden elde edilir. Tarıma elverişli topraklar 165.000.000 hektarı (Türkiye'nin 2 katından geniş) bulur ve bunun % 27 kadarında sulu tarım yapılır. Zaman zaman meydana gelen kuraklıklar, aşırı yağışların sebep olduğu seller (özellikle Ganj ovası ile ülkenin merkezî kısmındaki 40 milyon hektarlık bir alan taşkın tehdidi altındadır), kutsal sayılan hayvanlara karşı gösterilen müsamaha sebebiyle ineklerin, maymunların, çekirgelerin ve farelerin özellikle tahıl ürününe verdiği büyük zararlar (bazan % 50 oranında), çok yıkanmış toprakların besin maddeleri bakımından fakirliği, toprak tuzlanmasıyla yol açan kötü sulamalar ve işletmelerin küçüklüğü (ortalama 0,4 hektar) tarımın karşılaştığı başlıca sorunlardır. 1966'dan beri yüksek randımanlı tohum kullanılması, sulama tesislerinin geliştirilmesi, yeni teknolojilerin uygulanması gibi çalışmalarla bu gibi meselelerin üstesinden gelmek için uğraşmaktadır. Başlıca toprak ürünleri çay (700.000 ton, dünyada birinci), şeker kamışı (200-240 milyon ton, dünyada ikinci), pirinç (70-110 milyon ton, dünyada ikinci), buğday (80-90 milyon ton, dünyada dördüncü), mısır (9 milyon ton), pamuk (2 milyon ton kadar, dünyada dördüncü), kahve, tütün, darı, yer fıstığı, susam ve diğer birçok toprak ürünü ile baharattır.

Hindistan büyük sayılara ulaşan hayvan varlığı ile de dikkat çeker. 200 milyon baş kadar olan sığır sayısı ile dünyada birincidir. Yine büyük sayılarda manda (74 milyon baş), koyun (53 milyon), keçi (107 milyon), domuz (10 milyon) ve deve (1.4 milyon) beslenir. Balıkçılık da oldukça gelişmiştir; yıllık av miktarı 3 milyon tonu geçer. 67.5 milyon hektar genişliğinde bir alan kaplayan ormanlar ülkenin diğer bir zenginlik kaynağıdır; fakat sandal, tik, abanoz, gül ağacı gibi kerestesi çok kıymetli ağaçlar sağlayan aslı ormanların büyük bir kısmı tahrip edilmiştir.

Ülkenin en büyük enerji kaynağı maden kömürüdür. Millileştirilmiş durumdaki kömür yataklarının toplam rezervi 83 milyar ton dolayında tahmin edilmektedir (dünyada yedinci). 200 milyon ton civarında olan yıllık üretimin bir kısmı Japonya gibi devletlere ihraç edilir. Linyit üretimi azdır (yaklaşık 12 milyon ton). Özellikle Asam ve Bombay çevrelerinde yer alan petrol yataklarının toplam rezerve-

vinin 1 milyar tonu geçtiği tahmin edilmektedir. Yıllık üretim 60-70 milyon ton civarındadır, fakat tüketimi karşılamak için ayrıca petrol ithal edilir. Elektrik enerjisi üretimi (230 milyar kilovatsaat) ülke ihtiyacını karşılamaya yetmez. Köylerin ancak 1/3 kadarında elektrik vardır.

Hindistan bazı önemli maden yataklarına da sahiptir. Bunların başlıcaları çinko, kurşun, demir, kaya tuzu, bakır, boksit, mika, manganez, krom, elmas ve çeşitli değerli taşlardır. Özellikle Maharâştra, Batı Bengal, Tamil Nadu, Gucerât, Utar Pradeş, Bihâr, Andra Pradeş ve Medya Pradeş'te gelişmiş olan endüstri çalışan nüfusun % 11'ini kapsar ve millî gelirin % 25'ini sağlar. En önde gelen endüstri kolları dokuma (pamuklu, jütlü, ipekli), şeker, çimento, demir çelik, makine, otomotiv, elektrikli cihazlar, kimya ve petrokimya. Demiryollarının uzun-

luğu 70.000, karayollarının uzunluğu 2.2 milyon kilometreyi bulur. Ülke 10 milyon tonilatoluk bir deniz ticaret filosuna ve oldukça gelişmiş bir ticarî havayolları filosuna sahiptir.

Başlıca ihraç malları inci, elmas ve kıymetli taşlar, makine ve motorlu taşıtlar, giyim eşyası, pamuklu kumaşlar ve pamuk ipliği, çay, deri ve deriden yapılmış maddeler, değerli keresteler, demir cevheri ve bazı kimyasal maddelerdir. İhracatın büyük kısmı önem sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Japonya, Almanya, İngiltere, Belçika, Hong Kong ve Fransa'ya yöneliktir. İthalâtta ise en ön sırayı çeşitli makineler, madenî yağlar, demir ve çelik alır. İthalât yapılan başlıca ülkeler yine önem sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya, İngiltere, Belçika, Suudi Arabistan ve Rusya'dır.

1991 Sayımına Göre Hindistan'da Eyaletlerin Nüfusu ve Müslümanların Oranı

Eyalet	Toplam nüfus	Müslümanlar	Oran (%)
1. Andra Prades	66.508.008	5.923.954	8,91
2. Asam	22.414.322	6.373.204	28,43
3. Batı Bengal	68.077.965	16.075.836	23,61
4. Bihâr	86.374.465	12.787.985	14,81
5. Cammû - Keşmir	7.783.606	4.996.486	64,18
6. Gucerât	41.309.582	3.606.920	8,73
7. Haryana	16.463.648	763.775	4,64
8. Himachal Prades	5.170.877	89.134	1,72
9. Karnataka	44.977.201	5.234.023	11,64
10. Kerala	29.098.518	6.788.364	23,33
11. Maharâştra	78.937.187	7.628.755	9,67
12. Manipûr	1.837.149	133.535	7,27
13. Medya Prades	66.181.170	3.282.800	4,96
14. Megalaya	1.774.778	61.462	3,46
15. Nagaland	1.209.546	20.642	1,71
16. Orissa	31.659.736	577.775	1,83
17. Pencap	20.281.969	239.401	1,18
18. Racastan	44.005.990	35.255.339	80,11
19. Sikkim	406.457	3.849	0,95
20. Tamil Nadu	55.858.946	3.052.717	5,47
21. Tripura	2.757.205	196.495	7,13
22. Utar Prades	139.112.287	24.109.684	17,33
Birlik Toprakları			
1. Andaman - Nikobar adaları	280.661	21.354	7,61
2. Arunaçal Prades	864.558	11.922	1,38
3. Chandigarh	642.015	17.477	2,72
4. Dadra - Nagar Havelli	138.477	3.341	2,41
5. Delhi	9.420.644	889.641	9,44
6. Goa, Dâmân - Diû	1.271.379	70.503	5,55
7. Lakşadweep	51.707	48.765	94,31
8. Mizoram	689.756	4.538	0,66
9. Pondiçeri	807.785	52.867	6,54

Ülkenin gelir kaynaklarından biri de turizmdir. Yılda yaklaşık 2 milyon kadar turist Hindistan'ı ziyaret eder. Bunların % 80'den çoğunu İngilizler, geri kalanını da diğer ülkelerin vatandaşları, özellikle de Amerikalılar, Almanlar, Fransızlar ve Japonlar oluşturur. En fazla ziyaret edilen yerlerin başında, ünlü Bâbürlü eserlerinin yer aldığı ülkenin kuzeyindeki Agra ve Delhi gibi şehirlerle Orta ve Güney Hindistan'daki bazı yöreler gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

The Handbook of India, New Delhi 1958; W. B. Cornish, *Asia*, Foxton 1972, s. 97-118; *The Gazetteer of India, Indian Union, Land and People*, Faridabad 1973, I, tür.yer.; *India* (ed. S. Israel - B. Grewal), Singapore 1985; Abdurrahman Hamide, *Coğrafıyyetü Âsyâ*, Beyrut 1408/1988, s. 480-576; *The Cambridge Encyclopedia of India* (ed. F. Robinson), Cambridge 1989, s. 11-65; *Quid 1991* (ed. R. Laffont), Paris 1990, s. 989-995; *Census of India 1991*, New Delhi 1991; B. H. Farmer, "India, Physical and Social Geography", *The Far East and Australasia 1993*, London 1993, s. 275-276; Sanjaya Baru, "Economy", a.e., s. 286-293; "Indian Muslims: Spatial Distribution and Demographic Features", *The Muslim World League Journal*, IX/4, Makkah 1982, s. 20-24; Ramashray Roy, "India in 1993. The Struggles of Economic Reform", *Asian Survey*, XXXIV/2, California 1994; J. Sion, "L'Inde", *Géographie universelle*, Paris 1929, IX, 35-386; T. W. Arnold - M. Mujeeb, "Hindistan", *İA*, V/1, s. 518-519; *EBR*, XXI, 1-21; *ABr*, XV, 291-299; S. Maqbul Ahmad, "Hind-The Geography of India According to the Mediaeval Muslim Geographers", *EP* (İng.), III, 404-409; A. C. Mayer, "Hind-Ethnography", a.e., III, 409-412.

SİRRİ ERİNÇ

II. ORTAÇAĞ MÜSLÜMAN COĞRAFYACILARINA GÖRE HİNDİSTAN

Farsça "Hint ülkesi" anlamına gelen Hindistan (Hindûstân) ismi, Eskiçağ'da Kuzey Hindistan'da oturan Ârîler'in yerleştiği alanı ifade eder. Eski Farsça'da Hindû kelimesi, Ârîler'in kenarında oturduğu büyük nehrin Sanskritçe'deki "nehir, ırmak" anlamını taşıyan adı Sindhû'dan (Gr. Indos > Lat. Indus) gelmektedir. Grekçe ve Latince ile çeşitli Batı dillerinde görülen *sindon* (sık dokunmuş ince pamuklu kumaş, muslin) kelimesi de "Hint kumaşı, Doğu menşeli kumaş" anlamındadır (Pigot, s. 155). Pers İmparatorluğu'nun İndus nehrine kıyısı olan en doğudaki topraklarına da Hinduş Satraplığı deniliyordu. İlk Arap coğrafyacıları, muhtemelen Persler'e uyarak Hindistan'ı Hind ve Sind adlarıyla ikiye ayırmışlardı. Bugün Hindistan'a bu ülkenin dillerinde eskiden Sans-

kritçe'de de olduğu gibi Bhârat Varşa denilmektedir.

A) Coğrafya ve Topografya. Hârizmî, İdrîsî ve Hamdullah el-Müstevfî gibi müslüman coğrafyacı ve haritacıları Hindistan'ı Batlamyus sistemine göre yedi iklimden birinci ile üçüncünün arasına, Mes'ûdî ve Bîrûnî gibi bazıları da eski İran sistemine göre ikinci "kişver"e yerleştirirler. Birçok Arap coğrafyacı ve seyyahının bölge sınırlarını, Maharac Krallığı'nın hüküm sürdüğü Sumatra'yı içine alacak şekilde Güneydoğu Asya'ya kadar genişlettikleri görülür. Bunun sebebi, Hint kültürünün yayıldığı veya etkisinin görüldüğü yerlerin tamamını Hindistan saymalarıdır. Meselâ *Ahḥbârü's-Şin ve'l-Hind* adlı kitapta Hindistan Çin'in iki katı olarak tasvir edilmiştir (*Akhbâr al-Şin*, s. 56). Buna karşılık *Hudûdü'l-Âlem*'in adı bilinmeyen müellifi Hindistan'ın doğusunda Çin ve Tibet, güneyinde Büyük Deniz (Hint Okyanusu), batısında Mihrân nehri (İndus), kuzeyinde de Şeknan ülkesinin bulunduğunu ve Tibet'e mücâvir olduğunu belirtmiştir (s. 122). Esere göre Sind'in sınırlarını doğuda Mihrân nehri, güneyde Büyük Deniz, batıda Kirman toprakları ve kuzeyde Horasan'a (Doğu İran ve Kuzey Afganistan) bitişik çöl teşkil eder.

Hindistan'ın coğrafi konumu hakkında geniş kapsamlı bilgi veren ilk müellif Bîrûnî'dir. Ona göre bu ülke "kuzey kıtası"nın (Asya) Büyük Deniz'e sınırı olan bölümüdür ve üç tarafından (kuzey, batı, doğu) Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan yüksek dağlarla çevrili bir ovadır; dağların güney yamaçlarından çıkan ırmaklar Hint ovalarına doğru akar. Ayrıca Bîrûnî Hindistan'ın eski zamanlarda deniz olduğunu kabul eder ve bunu ırmak boylarındaki taşların aldığı şekillerden gözlemleyerek çıkardığını söyler. Taşlar dağlara yakın bölgelerden iri ve yuvarlak olduğu halde dağlık bölgeden uzaklaştıkça giderek küçülmekte ve nihayet nehir ağızlarında kuma dönüşmektedir (*Tahḥikü mâ li'l-Hind*, I, 198). Bîrûnî, Kathiavar (Gucerât) halkının mevsimleri yağmurlu mevsim, kış ve yaz şeklinde üçe ayırdığını kaydeder ki bu ayırım Hindistan'da bugün dahi yaygındır. Keşmir ve Doâb bölgesi iklimlerini ayrıntılı biçimde anlatan Bîrûnî buralarda yağmurların pek yoğun olduğundan söz eder (a.g.e., I, 211-212, 357). Hindistan yağmurları Arap seyyahlarının özellikle dikkatini çekmiştir. Bunlar Hint toprağını da övülmeye değer bulmuşlardır. Mes'ûdî portakal ve greyfurtun Batı Asya'da dikildiğinde tadını ve turuncu

rengini kaybettiğini, tavus kuşunun da yine Batı Asya'ya götürüldüğünde yavru- larının küçüldüğünü ve asıl güzelliklerinin yok olduğunu söylemektedir (*Mürûcû'z-zeheb*, II, 438).

Birçok Hindistan dağı müslüman coğrafyacıları tarafından söz konusu edilmiştir. İdrîsî Himalayalar'ı "arsenik ve sülfür dağları" diye adlandırır. Onun neden böyle bir isim verdiğini anlamak mümkündür; çünkü eserini Hindistan'ı görmeden Sicilya'da yazmıştı ve bilgileri Batlamyus'a dayanıyordu. Nitekim birtakım dağların adlarını da Grek telaffuzuna yakın kullandığı görülür; meselâ Vindiya sıradağlarına Üdiran (Gr. Ouidion) demesi gibi (*India and the Neighbouring Territories*, s. 54-72). Bîrûnî'ye göre ise Himavanta (Himalayalar) Hindistan'ın kuzey sınırını oluşturur ve ortasında da karlı Keşmir sıradağı uzanır (*Tahḥikü mâ li'l-Hind*, I, 250). Bîrûnî, muhtemelen bir seyyaha dayanarak Tibet yakınlarındaki bir dağdan baktığında gözlemlenebilen ilginç bir olguyu anlatır ve Bhoteşar ile bu dağın en yüksek zirvesi arasındaki mesafenin 20 fersah (yaklaşık 120 km.) kadar olduğunu, bu noktadan Hindistan'ın sis altında kara bir düzlük şeklinde, Tibet ile Çin'in ise kızıl görüldüğünü söyler. Bu zirveden Tibet ile Çin'e inişin 1 fersahdan az olduğunu kaydeder (a.g.e., I, 201-202). *Hudûdü'l-Âlem*'in müellifi Orta Hindistan sıradağlarını, Hindistan'ın batı sahilinden başlayıp doğuya yönelen ve dıştaki Himalayalar'la Karakorum, Pamir ve Amuderya'nın kuzeyinden geçen sıradağı, içteki Himalayalar'ın Keşmir'in kuzeyinde Hindu-kuş dağlarıyla birleşen kısmını oluşturan iki ana kol şeklinde tarif eder (s. 196). Bu müellifler Hindistan'ın birçok nehrini de ayrıntılarıyla tanıtmışlardır; ancak ayrıntılar genelde İndus ve ona dökülen küçük ırmaklarla ilgilidir. Ganj ve Yamuna nehirleri de biliniyor ve Ganj Hindûlar'ın kendilerini kurban ettikleri mukaddes nehir olarak tanınıyordu.

Hindistan Basra körfezinden Çin'e uzanan deniz yolunda bulunur. Bundan dolayı Arap gemileri düzenli olarak Hint limanlarına uğurlardı. IX-X. yüzyıl kaynaklarında zikredilen en önemli limanlar arasında çoğu batı sahillerinde olmak üzere Deybûl, Kenbâye (Cambay), Berûc / Berûs (Broach), Tâna (Thana), Saymûr (Chaul), Maharaştra, Kullam Mulay (Quilon) ve Kerala başta yer almaktadır. Bazan gemiler Maskat'tan (Muskat) doğrudan Kullam Mulay'a gelir, daha sonra rüzgârın yardı-